

Sven-Olaf Poulsen

Problemer omkring beskrivelsen af modusbrugen i tysk "indirekte tale"

Abstract

A review of present Danish and German studies of modality in German indirect speech suggests they should be based on sufficiently large text corpora representing the most important text types.

Productive grammars intended for interpreters should focus on texts relevant to language training and should incorporate pragmatic aspects when necessary. Reference is made to an exemplary investigation of modality and tense in indirect speech in Danish and German in judgements passed in first instance courts. Comparative analyses for each text type and language pair are needed.

Flere grunde taler for at intensivere og målrette forskningen i modusbrugen i tysk indirekte tale (herefter "modus-brugen"):

1. Fremstillingerne i de gængse tyske og danske grammatikker er utilfredsstillende.
2. Der gøres i tysk-undervisningen i Danmark på højere niveau for meget ud af modusbrugen - måske på grund af, at der savnes en klar fremstilling.
3. Modusbrugen er stadig noget, der optager sindene i det tyske sprogområde - den kommenteres mere eller mindre sagkyndigt også i førende aviser og i litteraturen! - altsammen tegn på, at den tyske sprogbruger er sig problemet bevidst og at brugen er underkastet forandringer.
4. Dette synes også at gælde for deixis: Der kan iagttages tilfælde, hvor pronominerne i den oprindelige ytring bliver gengivet uforandret i indirekte tale, til dels markeret som del af et indføjjet citat, til dels aldeles umarkeret².

1. F.eks.: a) Kleine Rede über den Konjunktiv. If I had a hammer af Ulrich Greiner, i: *Die Zeit*. 11.9.87; b) Armin Ayren: *Buhl oder der Konjunktiv*, 1982. Denne roman indeholder en morsom og meget lærerig introduktion til modus- og tempusbrugen på tysk, set med en gymnasielærers øjne.

2. Da denne udvikling ikke behandles nærmere her, kun to eksempler: a) *Hamburger Abendblatt* 1.12.87: "Auf die Frage von Ausschußmitgliedern, warum sie denn später diese unwahre Aussage doch getan habe, sagte Frau Eichler, sie habe

ad 1.: Som eksempler kan nævnes Peter Jørgensen, *Tysk Grammatik*, og Helbig/Buscha, *Deutsche Grammatik*. Begge fremstillingen anvendes på danske højere læreanstalter.

Fælles for dem er, at de behandler indirekte tale i afsnittet om modi - nærmest som en funktion af modusbrugen. Mange problemer og uklarheder ville være blevet undgået, hvis man havde beskrevet modusbrugen under pragmatisk aspekt - nærmest som en funktion af indirekte tale.

Typisk er den aldeles overflødige anvendelse af en pseudo-pragmatisk terminus "berichtete Rede" hos Helbig/Buscha - udelukkende på basis af sætningsgrammatiske morfologiske kriterier, således at referatet af én samlet ytring splittes op i "indirekte Rede" og "berichtete Rede" (Helbig/Buscha 1984, 196):

Die Villard erzählte ..., daß gestern die Gestapo einen Mieter verhaftet habe, der sich im Hotel als Eisässer eingetragen, jedoch, wie sich inzwischen herausgestellt hatte, aus einem deutschen Konzentrationslager vor einigen Jahren entflohen war. Der Mieter, erzählte die Villard ..., sei in die Santé gebracht worden, von dort aus würde er bald nach Deutschland abtransportiert werden und wahrscheinlich an die Wand gestellt. *Doch was ihr weit näher gehe als der Mieter ..., das sei der Sohn des Mieters. Der Deutsche habe nämlich ein Kind, einen Knaben von zwölf Jahren, der habe mit ihm das Zimmer geteilt, sei hier in die Schule gegangen, rede französisch wie sie selbst, die Mutter sei tot, die Verhältnisse seien undurchsichtig wie meistens bei den Fremden...*

Peter Jørgensens fremstilling af konjunktiv i indirekte tale er mildt talt forvirrende. Beskrivelsen - med et væld af autentiske eksempler uden angivelse af kilder - gøres unødvendigt kompliceret. Grundten er nok den, at P.J. er præget af sin egen studietid, hvor tysk læse- og talefærdighed var noget, den tyskstudierende selv måtte se at

"eine lange Solidarität mit meinem verstorbenen Chef" verbunden. Barschel hatte am 18. September öffentlich behauptet, den Zeitpunkt der Überprüfung nicht gekannt zu haben. Anschließend habe sie sich verpflichtet gefühlt, ihren Chef zu bestätigen"; b) National-Zeitung (DDR), citeret i *Pressespiegel* (BRD) 16, 15.10.1987, side 7: "Auf die Bekämpfung des Alkoholmißbrauchs eingehend, unterstütz Michail Gorbatschow, daß bei der Reduzierung des Spirituosenverkaufs im vergangenen Jahr um 10,7 Milliarden Rubel der Warenumsatz insgesamt um fast 3 Milliarden Rubel gewachsen ist. Das bedeute, daß wir einen bedeutenden Teil des Erlöses aus dem Alkoholverbrauch wettgemacht haben, jedoch die wachsende Nachfrage der Bevölkerung noch nicht im nötigen Umfang befriedigen können."

udvikle, og hvor det, det gjaldt om, var at lære tysk for at kunne studere tyske værker. Med denne opfattelse af tyskundervisningens mål hænger det for øvrigt også sammen, at Gyldendals tyske røde ordbøger har været så længe om at blive blot nogenlunde anvendelige - oprindelsen til dem var en tysk-dansk ordbog, der skulle lette læsningen af tyske klassiske værker.

For at sige det kort: P.J.s fremstilling af konjunktivbrugen er primært deskriptiv og skrevet med receptionen af tyske værker for øje, mens det, oversætteruddannelsen primært har brug for, er en grammatik, der er en støtte for produktionen af tyske tekster.

Det siger sig selv, at fremstillingen i en produktionsgrammatik burde være teksttypebaseret, og det forudsætter igen, at den burde være tekstkorpusbaseret. Det er de nævnte to grammatikker ikke. Det betyder, at oversættere, der skal oversætte f.eks. domsudskrift-er, hvor konjunktivbrugen i tysk er konventionaliseret og ligefrem genstand for undervisningen af jurister, kommer i store vanskeligheder, hvis de udelukkende er flasket op med Peter Jørgensen eller også andre tyske eller danske fremstillinger.

Utilstrækkeligheden af sådanne hjælpemidler skal demonstreres med to eksempler³ - en side om indirekte tale fra Jørgensen 1970 og et uddrag af Jäger 1969:

Empfehlungen zum Gebrauch des Konjunktivs", beschlossen von der Kommission für wissenschaftlich begründete Sprachpflege des Instituts für deutsche Sprache.

Disse anbefalinger er bl.a. interessante ved de oplysninger, der gives om det korpus, der anvendes, og den måde, det anvendes på.

Først Jørgensen 1970, 110:

1 1. Indikativ i indirekte tale

I stedet for konjunktiv efter den ovenfor (s. 106) formulerede regel optræder ikke sjældent indikativ i den indirekte tale. I betragtning af de forhold, hvorunder dette sker, synes det muligt at skelne mellem to slags tilfælde:

- 5 1) I større eller mindre komplekser af indirekte tale, såvel i afhængige som i
3. Flere eksempler i manuskriptet til mit foredrag, holdt for medlemmerne af Handelshøjskolernes Tysklærforening "Warum nicht umständlich, wenn es auch bequem geht? Zur Darstellung des Konj. I in der indirekten Rede im Deutschen." (Ikke publiceret endnu).

uafhængige konstruktioner, kan der inde imellem de normale konjunktiviske sætninger findes isolerede bisætninger med indikativ. Disse sætninger hører da enten ikke med til den indirekte tale overhovedet, men er forfattertekst, eller deres indhold er af en så real karakter, at forfatteren ikke behøver eller ikke

10 ønsker at tage det forbehold, som konjunktiven i indirekte tale er udtryk for. Det drejer sig hyppigst om relativsætninger, der i følge deres beskrivende natur ofte indeholder almindeligt kendte fakta. Således f.eks.: *Man behauptet, Fräulein Grasset, die kürzlich bei Ihnen gestorben ist, sei ermordet worden.*

15 *Der Mann fuhr zusammen; offenbar haite er bis jetzt nicht daran gedacht, daß die Härte, die ihn auf den Sohn verzichten ließ, ihm auch die Frau nehmen könne, die er liebte. Sie glaubte, daß alles, was richtig gebügelt und gescheuert war, aus sich selbst in Ordnung sei. Spandau erörterte, wie denn der Unfall gerade dort, wo er passiert war, habe geschehen können, da diese Stelle abseits des Weges liege. Jetzt war es klar, daß der Reichspräsident, der im ersten Schreck aus Berlin geflohen war, wieder in das Palais einzöge.*

Men relativsætninger med konjunktiv i overensstemmelse med en omgivende indirekte tales modus er selvfølgelig også almindelig praksis: *Er fuhr fort, daß nur einer in dieser Gegend in Betracht falle, ein Herr Gastmann in Rolliers Haus, das er gekauft habe, zu dem immer viele Gäste kämen, und der auch am 25 Mittwoch ein großes Fest gegeben habe.*

Også andre bisætninger kan lejlighedsvis på tilsvarende måde have indikativ: *Damit will ich nicht behaupten, jeder Greis wandle sich so, daß man ihn irgendeinmal nicht mehr zu erkennen vermag - und das geschehe von einem Tag auf den anderen. - Die Roten, erzählte er, hätten sich etwas beruhigt. Man habe die großen Streiks im Frühjahr mit einem Daumendruck beschwichtigen können, bevor man knallte. - Hartlieb .. sagte sich, wenn die Kosaken zurückkehrten und den Husaren nunmehr doch hier fänden, werde er, der Faktor, weil er die Kosaken belogen hatte, verloren sein.*

Når det i linie 2 hedder, at konjunktiv ikke sjældent erstattes af indikativ i indirekte tale, er dermed postuleret, at den indirekte tales modus er konjunktiv.

Men i linie 8 hedder det så, at sådanne indikativer i mange tilfælde slet ikke hører med til den indirekte tale - så kan de jo altså heller ikke stå i stedet for konjunktiv. P.J. forklarer sådanne bisætninger som forfattertekst, men undlader at nævne, at der jo også kan være tale om det, vi kalder Figurenrede. - Det er tilfældet i første eksempl, hvor det er tydeligt, at attributsætningen "die kürzlich bei Ihnen gestorben ist", er Figurenrede.

Hvis man tænker nærmere over, hvad P.J. ellers skriver, kunne man interpretere ham på en temmelig forvirrende måde - f.eks. linie 6ff: "kan der inde imellem de normale konjunktiviske sætninger

findes isolerede bisætninger med indikativ."

Det, der tænkes på, er tilfælde som følgende: "Er erzählte, daß er das Haus, das er von seinem Onkel geerbt hat, verkauft habe."

Men "isolationen" er jo ikke andet end at referentens tale indskydes her - syntaktisk er attributsætningen på ingen måde "isoleret".

Nu er pragmatik eller tekstsætningen ikke noget, P.J. eksplicit indtager i sine undersøgelser, lige så lidt som de sprogforskere har gjort det, som i sin tid har præget den omfattende forskning m.h.t. konjunktivens anvendelse.

Eller hvad mener man om en formulering som i linie 8ff: *eller deres (d.v.s. bisætningernes) indhold er af en så real karakter, at forfatteren ikke behøver eller ikke ønsker at tage det forbehold, som konjunktiven i indirekte tale er udtryk for.*

For at begynde med det sidste: Her påstås det - i god overensstemmelse med forskningens dengang - at konjunktiv i indirekte tale er udtryk for referentens forbehold, tvivl, afstandtagen osv.

Og det vil mange påstå den dag i dag, selv om f.eks. Helbig/Buscha 1984,196, i overensstemmelse med nyere forskning, men stadig meget forsigtigt skriver: "Es ist auch nicht nachweisbar, daß mit bestimmtem Formen eine besondere Sprecherintention (etwa eine größere Distanz zum Redehalt) ausgedrückt wird." Opfattelsen skyldes så vidt jeg kan se, at man som materiale - og det har normalt været ret begrænset - har arbejdet med indirekte tale som gengivelse af, hvad en tredje person har sagt. I det korpus, Jäger har arbejdet med, udgør tilfælde med 3. person som den, hvis ytring refereres - altså "hun sagde", "han spurgte" -, omtrent 90,4%. Det er klart, at billedet ville se anderledes ud, hvis man havde inddraget dialogiske tekstsorter. "Du har sagt, at" - "Nej, jeg har ikke sagt, at" osv.

Hvis man forestiller sig tilfælde, hvor jeg selv refererer, hvad jeg har sagt engang, ser man straks, at det er så som så med denne afstandtagen:

"Ich habe Ihnen den 12.1. geschrieben, daß ich jeder Zeit bereit sei, die Ware zurückzunehmen."

Hvorfor skulle jeg under optræk til en retssag om erstatning svække min afgivne erklæring?

Og, hvis det ikke er overbevisende nok, så kunne man jo spørge, hvad man tager forbehold over for, når man refererer et spørgsmål:

"Ich fragte ihn, ob er die Sendung erhalten habe."

Også gengivelsen af, hvad en kommunikationspartner har sagt eller skrevet, vil principielt være uden noget forbehold:

"Sie (som tiltaleform) schrieben mir zu meiner Genugtuung, daß Sie bereit seien, Ihre Forderung fallen zu lassen."

Disse eksempler burde vise, at en pragmatisk analyse af konjunktivbrugen vil føre til en bedre forståelse af dennes funktion.

Også en stilistisk analyse vil føre til større klarhed.

Hvis man f.eks. tog romaner af østrigeren Robert Musil og tyskeren Thomas Mann, og lugede dem for ikke-obligatoriske konjunktiver i indirekte tale, så ville man se, hvor kedelige mange pasager ville virke.

I kraft af, at den ikke-obligatoriske konjunktiv er redundant, giver den forfatteren et udmærket stilistisk virkemiddel i hænde. Alt det interesserer ikke P.J. eller andre.

Ganske oplysende er, at de - som vist til dels forkerte - regulariteter, han er nået frem til, findes igen hos Sigfried Jäger, som dog har haft "Mannheimer Korpus" og også edb til rådighed.

Da brugen og sammensætningen af korpora er et højst aktuelt emne, skal Jägers angivelser her gengives i koncentreret form.

Det eneste eksplicite kriterium for tekstudvalget lyder: Geschriebene Hochsprache.

Det anvendte korpus omfatter 17 tekster med ca. (sic!) 82.400 finita:

Finita

a) 6 skønlitteratur + 1 krimi	39.100	deraf Böll 10.500 ≈ 25%
b) 6 populærvidenskab, fysik, zoologi, poetik	23.000	deraf Grzimek zoologi 10.200 ≈ 45%
c) 1 memoirer (Heuß)	9.700	
d) 3 aviser, FAZ, Welt, Bild	7.400	
	79.500	deraf 3 forf. med i alt 38.%

Af de efter Jäger ca. 82.400 (79.500?) finita står 7,6% i konj. = 6262 (efter Jäger 7.739!).

Af de 6262 (7739?) var 2505 Konj. I, deraf

2302 entydige former

203 ikke entydige former

Af de 2505 Konj. I-former fandtes

2322 i indirekte tale, dertil kommer

1312 Konj. II-former i indirekte tale

Altså 3634 konj.-former i indirekte tale.

Dertil 544 eks. med indikativformer, som "forekommer i sætninger, som almindeligvis opfattes som indirekte tale".

Som det fremgår, er udvalget af tekster hverken stort eller specifikt nok - og domineres af 3 forfattere.

Ganske oplysende er, at Jäger ikke er så glad for indikativformerne - de sætninger, hvor de forekommer, accepterer han kun nødt til indirekte tale - på tysk hedder det her: "Indikativformen, die landläufig als indirekte Rede aufgefaßt werden."

Af en undersøgelse af 420 tyske forretningsbreve, skrevet af 14 forskellige forfattere, som jeg har foretaget for 25 år siden, fremgik imidlertid, at der blev brugt indikativ i 30% af alle tilfælde, hvor indikativ efter de førende fremstillinger skulle være undtagelsen.

En yderligere mangel ved dette korpus er, at det ikke indeholder dialogiske tekstarter, som kunne have ført til en revision af den opfattelse, at konjunktiven i indirekte tale skulle udtrykke afstandtagen.

Nu ser det jo altid pålideligt ud, når man argumenterer ud fra et korpus, men foruden de umiddelbart indlysende svagheder ved dets sammensætning kan der konstateres problematiske kriterier for brugen af materialet, som det fremgår af følgende:

1. DER GEBRAUCH DES KONJUNKTIVS IN DER INDIREKTE REDEN

Als indirekte Rede sind nur Sätze aufzufassen, die folgende Bedingungen erfüllen:

- Die Sätze, gleichviel, ob Haupt- oder Nebensätze, müssen syntaktisch oder inhaltlich von Verben oder Nomen abhängig sein, deren Inhalt darauf hinweist, daß geredet wird (Verba oder Nomina dicendi). Sind Verben oder Nomen dieser Art nicht vorhanden, müssen sie zu ergänzen sein, ohne daß sich der Sinn des Satzes ändert. Diese Bedingung ist notwendig, aber nicht hinreichend.
- Ein Satz muß, damit er als indirekte Rede aufgefaßt werden kann, eine eindeutige Konjunktiv-I-Form enthalten; oder aber eine nichteindeutige oder eine Konjunktiv-II-Form muß, ohne daß dabei eine wesentliche Änderung der Information einträte, durch einen eindeutigen Konjunktiv I ersetzt werden können.

(Der Konjunktiv I kann hier als wesentliches Element der Definition verwendet

det werden, wenn man ihn als genau definiert voraussetzt: Es konnte nachgewiesen werden, daß der Konjunktiv I immer nur dann auftreten kann, wenn ein zeitlicher Abstand (zwischen der Sprechgegenwart des augenblicklich Sprechenden und einer anderen Sprechgegenwart) vorliegt. Gerade das aber ist die Voraussetzung dazu, daß von indirekter Rede oder mittelbarer Wiedergabe einer Äußerung usw. überhaupt gesprochen werden kann. Der Indikativ bezeichnet immer nur einen direkten Bericht.

Hvis vi ser på de kriterier, Jäger anvender for at erklære sætninger som indirekte tale - og så sammenligner dem med hans " anbefalede regel": "In der indirekten Rede sollte der eindeutige Konjunktiv I stehen" (1969,21), så ser vi, at han kunne have sparet sig undersøgelsen: Når han kun undersøger forekomsterne af indirekte tale, sådan som han har defineret den - med Konj. I som væsentligt definitionselement - kan det ikke undre, at han når frem til den anbefalede regel.

Det fremgår, at indirekte tale defineres på den ene side som afhængig af verber eller nominer med bestemte semantiske markører og på den anden side ved forekomsten af konjunktiv præsens hhv. præteritum, som kan substituere hinanden uden betydningforskel.

M.h.t. den semantiske markering vil en (maskinel) analyse jo ikke få fat i de tilfælde, hvor der findes andre, f.eks. situative indikatorer for indirekte tale, og selve betingelsen, at man, når der ikke findes nominer eller verber af den art, skal kunne indsatte sådanne, er igen udtryk for den gamle og fejlagtige opfattelse, at indirekte tale så at sige skyldes sin eksistens tilstedeværelsen af et ord, den er afhængig af. Det hænger igen muligvis sammen med, at der i andre sprog findes verber, der kræver konjunktiv, sådan som vi f.eks. kender det fra fransk.

Tilstedeværelsen af et ord, der indleder den indirekte tale, er imidlertid kun et afledt, sekundært kriterium. Afgørende er, at der refereres en ytring - og om dette er tilfældet, vil normalt fremgå af kon-
texten eller situationen. Indledende ord vil forekomme i de fleste tilfælde - men de er ikke automatisk nogen indikator. Sådan forstås det imidlertid af de allerfleste - og det medfører så, at de fleste celebrerer konjunktiv, så snart der i teksten findes et ord med de passende semantiske markører.

Og det var et sådant tilfælde - tilstedeværelsen i en dansk tekst af et sådant ord, og de studerendes refleksagtige brug af konjunktiv derefter i den tyske tekst - der afstedkom lange diskussioner mellem lærer og studerende. Ud fra sin erfaring med den slags tekster, nemlig domsudskrifter, fastholdt læreren, at der kun kunne bruges indi-

kativ, men de studerende dængede ham til med alle mulige grammatiske fremstillinger, der gav konjunktiv-tilhængerne ret.

Nu er det, som jeg håber at have vist, faktisk meget vanskeligt at komme til en klar afgørelse, når fremstillingerne er så uklare, og derfor blev der simpelthen iværksat en undersøgelse af modusbrugen i tyske og danske sammenlignelige udskrifter af domme i 1. instans⁴.

Når det fremhæves, at det drejer sig om domme i 1. instans, skyldes det, at der i alt fald i vesttyske domsudskrifter kan iagttages andre tendenser eller konventioner m.h.t. modusbrugen i domme afsagt af 2. instans. Det siger lidt om, hvor omhyggelig man bør være ved sammensætningen af et tekstkorpus. Det er derfor også planlagt at foretage tilsvarende undersøgelser af domsudskrifter fra DDR-domstole.

Undersøgelsen var baseret på 33 domsudskrifter og et antal enkelte afsnit af domme. De danske og de tyske domme, der ikke er helt parallelt strukturerede, blev inddelt i afsnit, der repræsenterede sammenlignelige deltekster, som f.eks. sagsfremstilling over for Tatbestand. Derpå blev verbalformerne afsnitvis analyseret og kategoriseret - de danske efter, om det finite verbum stod i præsens (Tempusgruppe I) eller præteritum (Tempusgruppe II), og om præteritum var udtryk for tempusforskydning til markering af indirekte tale, de tyske ligeledes efter TG I og TG II samt efter modus.

Resultaterne var ganske interessante. At indirekte tale gen-nemgående blev signaliseret med konjunktiv, kunne selvfølgelig ikke overraske - men det var vigtigt at kunne konstatere, at der i visse afsnit, nemlig Sachstand og Entscheidungsrunde (sagsfremstilling og præmisser) faktisk ikke forekommer indirekte tale. Når det en sjælden gang sker alligevel, så bliver den tydelig signaliseret, og det, der refereres, er udelukkende parts- eller vidneforklaringer - men netop dette var ikke tilfældet i den tekst, der skulle oversættes. Det kunne studenterne så forstå, og der kunne formuleres en tommelfingerregel, der sagde, at uanset eventuel tempusforskydning som tegn på indirekte tale i dansk skal der bruges indikativ i de tilsvarende afsnit i en tysk tekst. M.a.o. der tages i oversættelsen hensyn til de tendenser eller konventioner, der er bestemte for den pågældende teksttype hhv. den pågældende deltekst. Generelt kan man derudover arbejde ud fra den tese, at konjunktiv i indirekte tale rent grammatisk betraget kun er obligatorisk i de tilfælde, hvor der hverken tekstuel eller situationelt markeres, at der er tale om gengivelse

4. Jfr. Eva Harboe, Sven-Olaf Poulsen: "Hovedtendenser vedrørende tempus- og modusbrugen i danske og tyske domme i 1. instans, i ARK 17, april 1983, HHK med udførlig litteraturliste.

af en ytring, at konjunktivbrugen m.a.o. i væsentlig omfang er et spørgsmål om konventioner.

Interessant var også en erklæring for hyppigheden af indirekte tale i de afsnit, hvor den forekommer. Der findes på tysk en del litteratur om modus- og tempusbrugen i tyske domme - skrevet af jurister - og der opfordres dommeren, der dikterer protokollen, til at vise absolut neutralitet. Han bør ikke sige: *Der Zeuge weiß nicht ...*, men objektivt konstatere: *Der Zeuge hat bekundet, er wisse nicht ...*

Der kom andre meget oplysende ting frem m.h.t. diskussionen om, hvorvidt konjunktiv udtrykkes forbehold o.l., men det vil jeg lade ligge. Det generelle, man kunne uddrage af denne undersøgelse og dens resultater er følgende:

- 1) Det forekommer vigtigt, at undersøgelser af denne art baseres på bestemte teksttyper, således at tekstkonventioner kan afdækkes.
- 2) Kommunikations-situationen inddrages i analysen - f.eks. ved anvendelse af en tillempet Laswelsk formel. Jeg tænker her bl.a. på en registrering af, hvem der refererer hvem ved hvilken lejlighed overfor hvem - og om det sker mundtligt eller skriftligt. F.eks. foreskrives der i bestemte lærebøger for tyske jurister følgende:

"Das Urteil wird so abgefaßt, als ob der Richter es im Termin den anwesenden Parteien vorträgt" (Arndt 1962, 132).

- 3) Det ville være ønskeligt, om grammatikker i højere grad ville inddrage resultater af teksttypespecifikke undersøgelser.
- 4) Det ville være ønskeligt, at der blev foretaget komparative analyser af teksttyper, der er relevante for vor uddannelse. Sådanne undersøgelser kunne danne fundamentet for en didaktisk oversættelsesgrammatik, der kunne se bort fra litterær oversættelse. De kunne desuden tjene som grundlag for teksttypespecifikke ordbøger. Mens en grammatik primært skulle beskæftige sig med syntaktiske fænomener, der såvidt hensigtsmæssigt beskrives komparativt, kunne ordbøger - eventuelt som tillæg til en grammatik - supplere terminologiversigter.

En sammenligning mellem danske og tyske selskabskontrakter viser f.eks. helt klare - og let beskrivelige - forskelle både m.h.t. syntaksen og ordvalget. Det gælder bl.a. brugen af syntagmer på tysk over for indholdsmæssigt adækvate bisætninger på dansk, eller

anvendelsen af modalverber - på dansk foretrækkes modificerende udtryk, mens man på tysk konstaterer og bestemmer. Verbet at ønske, som tysklærerne nok ved, ikke altid kan oversættes med *wünschen*, kan i sådanne kontrakter tilsyneladende overhovedet ikke gengives med *wünschen*.

Man vil måske mod sådanne hjælpemidler indvende, at oversætteren i praksis må formodes at have adgang til dokumenter på målsproget, svarende til dem, der skal oversættes - men enhver, der har arbejdet med en sammenlignende analyse, ved, hvor meget der kræves både m.h.t. materialets omfang og arbejdsindsatsen, hvis resultaterne skal være anvendelige, og en anden ting er jo, at det dokument, man som oversætter har til rådighed, ikke uden videre kan antages at være teksttypisk. Jeg mindes et kollokvium, hvor to meget dygtige og meget grundige medarbejdere ved et universitet præsenterede en analyse af en FN-resolution og deraf afledte generelle regler for resolutioners opbygning, stil, ordvalg m.v. I diskussionen kom det så frem, at just denne resolution, skønt autentisk, var atypisk.

For at vende tilbage til udgangspunktet: Det forekommer vigtigt, at der opbygges korpora, der muliggør inter- og intralinguale sammenlignende analyser af bestemte tekstsorter. Når det foreslås, at forskningen målrettes, skal det forstås derhen, at valget af de tekstsorter, der skal være repræsenteret i disse korpora, og analysen af dem i første omgang bør ske med henblik på uddannelsen af translætører og tolke.

Litteratur

- Admoni, Wladimir (1966): *Der deutsche Sprachbau*. Moskva 1966. München: C.H. Beck 1970.
- Bausch, Karl-Heinz (1975): Die situationsspezifische Variation der Modi in der indirekten Rede. Eine empirische Untersuchung zur gesprochenen deutschen Standardsprache, i: *Deutsche Sprache* 4, 1975, 332-345.
- Bausch, Karl-Heinz (1978): Der Konjunktiv im Deutschen: Ein Thema für die Linguistik oder die Soziolinguistik, i: *Kopenhagener Beiträge zur germanistischen Linguistik* 13, 1978, 21- 51.
- Bausch, Karl-Heinz (1979): *Modalität und Konjunktivgebrauch in der gesprochenen deutschen Standardsprache*. München: Hueber 1979.
- Bech, Gunnar (1963): Über den Gebrauch des Konjunktivs Präsens im Deutschen, i: *Lingua* 12, 1963, 39-53.
- Buscha, Joachim (1981): Zur Darstellung des Konjunktivs in einer deutschen Grammatik für Ausländer, i: *Deutsch als Fremdsprache* 1, 1980, 31-37 og 2, 1980, 65-70.

- Diderichsen, Paul (1966): *Elementær dansk grammatik*. København: Gyldendal 1966.
- Duden = *Duden Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*. Hrsg. und bearb. von Günter Drosdowski et al. Mannheim/Wien/Zürich: Bibliographisches Institut 1984.
- Erben, Johannes (1961): *Abriß der deutschen Grammatik*. Berlin: Akademie-Verlag 1966.
- Flämig, Walther (1959): *Zum Konjunktiv in der deutschen Sprache der Gegenwart. Inhalte und Gebrauchsweisen*. Berlin 1959.
- Hansen, Erik (1967): *Sprogagttagelse*. København: Gjellerup 1967.
- Hansen, Erik (1968): *Sprogets mekanisme*. København 1968.
- Hansen, Åge (1961): *Vort vanstelige sprog*. København 1961.
- Heidolph et al. (1981): *Grundzüge einer deutschen Grammatik*. Berlin: Akademie-Verlag 1981.
- Helbig, Gerhard / Buscha, Joachim (1984): *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie 1984.
- Jung, Walter (1966): *Grammatik der deutschen Sprache*. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut 1966.
- Jäger, Siegfried (1969): *Empfehlungen zum Gebrauch des Konjunktivs in der deutschen Sprache der Gegenwart*. Mannheim 1969.
- Jäger, Siegfried (1971): *Der Konjunktiv in der deutschen Sprache der Gegenwart*. München/Düsseldorf: Max Hueber 1971.
- Jørgensen, Peter (1970): *Tysk Grammatik*, bd III. København: Gad 1970.
- Schöne, Albrecht (1961): Zum Gebrauch des Konjunktivs bei Robert Musil, i: *Euphorion* 2, 1961, 196 ff.
- Solfeld, Kåre (1983): Indikativ in der indirekten Rede. Ein Vergleich Deutsch-Norwegisch, i: *Zielsprache Deutsch 1*, 1983, 41-47.
- Sommerfeldt, Karl-Ernst (1971): Ideal und Wirklichkeit. zum Gebrauch der Modi als Mittel der Stellungnahme in der indirekten Rede, i: *Sprachpflege* 20, 1971, 177 ff.
- Starke, Günter(1980): Zur mittelbaren Wiedergabe von Rede- und Reflexioninhalten im Deutschen, i: *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung* 33, 1980, 664-676.
- Vsetickove, Gertrud (1965): Zum Konjunktiv im mathematischen Fachtext vom Gesichtspunkt des fachbezogenen Deutschunterrichts, i: *Deutsch als Fremdsprache* 2, 1965, 31 ff.
- Weinrich, Harald (1976): *Sprache in Texten*. Stuttgart: Ernst Klett 1976.
- Weinrich, Harald (1977): *Tempus. Besprochene und erzählte Welt*. Berlin: Kohlhammer 1977.
- Wunderlich, Dieter (1970): *Tempus und Zeitreferenz im Deutschen*. München: Hueber 1970.
- Zoch, Irene (1984): Zur Behandlung des Konjunktivs unter besonderer Berücksichtigung der Sprachnorm des Deutschen, i: *Deutsch als Fremdsprache* 5,